
LLUÍS B. MESEGUER

**LA POÈTICA DE CARLES
SALVADOR I LA
GENERACIÓ DE 1930**

INTRODUCCIÓ*

Escrivia jo mateix, fa poc de temps, un article titulat *Retòrica i sinceritat: Carles Salvador i la poesia*. Començava així:

No era poeta, però va escriure poesia; tampoc no era lingüista, però va ser un personatge bàsic de la normativa moderna difosa al País Valencià; no era tampoc novel·lista, ni assagista, ni polític, ni periodista, ni sociòleg ni historiador. En canvi, no es podria entendre cap aspecte de la cultura lingüística i literària valenciana entre els anys vint i els cinquanta del segle, sense acudir a les dades presents dins l'obra del mestre i escriptor Carles Salvador.

Aquesta llista de «nos» és una mena de paràfrasi, aplicada al líder de la generació del 1930, d'una carta seua a Adolf Pizcueta (comentada per Simbor 1983: 114). Segons comentava jo a l'article, per a l'anàlisi de les idees literàries dels intel·lectuals valencians d'aquells anys, cal destacar-hi algunes constants discursives prèvies:

- el sincretisme, tan habitual en la literatura catalana;
- el voluntarisme «normalitzador», tan habitual de les literatures diglòssiques, viscudes com a «anormals», per referència a la llengua que utilitzen i a les literatures considerades «normals»; o

(*) Aquest treball s'insereix en el Projecte DGICYT PS91-0134.

- la tensió entre dos eixos fonamentals: el de la retòrica (oficial) i el de la sinceritat (individual).

Potser, per explicar-les millor, caldria avançar que ben bé poden entendre's com a correlats de les relacions societat-individu, tradició-modernitat o, fins i tot, estètica-ètica. Lluís Vicent Aracil (1982) ja havia proposat la lectura de l'adscripció nacional com a «nus central d'un multidiscurs». És a dir, la «cultura nacional» no és, pròpiament, *una* cultura, sinó un lloc de trobada de diverses cultures, la pertinença de i a les quals no és irreversible sinó dinàmica. Així ho havia explicat Karl Mannheim (1963: 78), referint-se especialment a les societats modernes: l'individu és, en quasi totes les cultures, membre d'una diversitat de grups.

L'AMBIENT INTEL·LECTUAL GENERAL DELS ANYS VINT I TRENTA

És justament en els anys de la «segona renaiença» valenciana, els segons per a qui *happy twenties*, quan apareixen a la cultura europea les millors teoritzacions sobre la relació entre cultura literària i societat nacional, procedents d'angles ideològics i retòrics molt diversos. Valguen alguns notables exemples (adduïts en Meseguer 1991) Thomas S. Eliot i la dialèctica tradició-individu, sobretot en les «cultures satèl·lit»; Antonio Gramsci i la noció, elaborada en gran part des de la presó, de «cultura nazionale-popolare» per contrast amb l'idealisme individualista de Benedetto Croce; Karl Vossler i les implicacions de l'estil individual; Walter Benjamin i la correlació entre singularitat i inserció en la tradició; Paul Valéry i la noció d'«esperit productor» com a origen de l'autonomia de la poesia; Geörgy Lukács i la seua caracterització dels comportaments idealistes i elegíacs com a símptomes de contradiccions art / realitat en la societat burgesa.

En realitat, el fons de totes aquestes insignes aportacions és la hipòtesi Sapir-Whorf (*Language* (1921)), i les seues concomitàncies amb l'estilística de Vossler i altres (latent, per exemple, en la glossa de Carles Salvador *Correspondència*, publicada al periòdic castellonenc *Libertad*, 20-I-1922). Fou també en la dècada dels vint quan es produïren altres aportacions teòriques sobre la cultura popular i les implicacions nacionals de la literatura (avaluades en Meseguer 1991: 77-111), com a coincidents: per exemple, Roman Jakobson-Piotr Bogatyrev (1929).

La recepció d'aquestes aportacions pels escriptors valencians fou, certament, esparsa o àdhuc nul·la, però forma un primer nivell indefugible de l'ambient d'època. Més encara: la historiografia valenciana d'aquells anys hi respon implícitament, tal com vaig mostrar en un article (Meseguer 1991 a), a propòsit del pensament expressat per Azorín en el pròleg (precisament!) a *Les cançons de l'horta* (1944) d'Enric Duran, per Josep Maria Miquel i Vergés (1934), per Felip Mateu i Llopis (1931), per Nicolau

Primitiu (1935) per Enric Navarro (1935); i, ja després de la Guerra, per Francesc Almela (1951, 1954), per Miquel Adlert (1951, 1954), per Manuel Sanchis Guarner (1968) i Joan Fuster (1956, 1972).

EL PENSAMENT DE LA GENERACIÓ DE 1930

De tota manera, convenen algunes afirmacions generals sobre les idees culturals, retòriques, poètiques i literàries de la generació de Carles Salvador:

1. No existeix una «poètica» amb el nom de tal, produïda per la generació, ni per cap generació valenciana anterior;

2. Dit altrament, no s'hi produí una correlació entre literatura i crítica «nacional». Exemple: la *querelle* sobre la inexistència de crítica valenciana. Així ho constata Enric Duran en *Crítica de crítics (Taula de Lletres Valencianes* (d'ara endavant *TLV*), 27) i ho esgrimeix com a argumentació irritada Salvador en la defensa *Colps d'escut i de sageta* (*TLV*, 23): «València careix, en absolut, de crítica literària». Pels mateixos anys, Carles Soldevila ironitzava, en la *Revista de Catalunya* (edició: 1967: 1259-1263), afirmant-hi que la «crítica catalana» no la necessitaven més de trenta persones i que seria un treball que no donaria per més de dues setmanes de feina a l'any; i

3. En general, cal entendre per «poètica» l'organització concreta, usualment personalitzada, de la recepció d'idees exògenes. Aquesta organització barallava tres nivells: la recepció procedent de Barcelona, la procedent de Madrid, i la general. En el fons, tota la modernitat es rebia, via Madrid o Barcelona, de la premsa de llengua francesa (l'avantguardisme), i secundàriament anglonord-americana (el dandisme, l'esnobisme, el jazz, el cinema), alemanya (l'estilística) o italiana (l'idealisme de Croce i De Sanctis).

De poesia, tanmateix, altres autors valencians més vells ja n'havien parlat molt (bé o malament): Bayarri, per exemple. En general, a més, tots els escriptors catalans que comencen a escriure als anys vint, com Riba, Marià Manent, Garcés o Folguera, tenen la reflexió sobre la poesia com a estilema necessari. I també s'esdevé així, és clar, dins la coetània «Generación del 27».

La poètica, per tant, presenta àmbits temàtics habituals de les «naixences» o «renaixences» en les situacions literàries nacionals anòmales:

- la queixa per la contradicció entre realitat inhòspita (contrària a la llengua, a l'individu creador, a la tradició popular) i el desig idealista (individual, grupal) defensor del futur, enyorador d'un passat vist com a etern i intemporal, pràcticament clàssic;
- la recerca de models: el passat nacional propi o el present de les situacions nacionals «normals»;

- l'organicisme: la poètica integrada en el complex ideològic del nacionalisme, la subordinació de l'activitat literària a finalitats socials i culturals, i la substitució del conjunt de la realitat per la literatura;

- l'eclecticisme o el sincretisme, que pren dues tendències: l'acumulativa (per exemple: l'herència de la Renaixença + modernisme + noucentisme + avantguardisme, en el cas de Carles Salvador) o la d'al·luvió (per exemple: liberalisme + individualisme + intervencionisme cultural + avantguardisme, com a acusació de l'argumentació dins l'anomenada «polèmica avantguardista» del 1929). Respecte a la narrativa dels mateixos anys, com *Nostra novel·la*, l'hibridisme ja havia estat destacat per Assumpció Bernal (1987). En qualsevol cas, la coincidència d'idees aparentment incompatibles és habitual: la generació sencera es predica com a «segona renaixença», alhora que ataca l'anacronisme de Llorente i el sàinet, alhora que es manifesta com a «catalanista», alhora que es reclama «valencianista» (en una mena de «doble racialitat», expressament adduïda), alhora que reivindica la renovació (per adhesió a les novetats o per adhesió al poble), alhora que critica la modernitat per «inautèntica» i «retoricista», alhora que es reclama de la Ciutat, alhora que demana la puresa del llenguatge rural comarcal; i

- el populisme irredempt o tràgic, que conjuga l'apel·lació a «l'ànima del poble», procedent del Romanticisme (Herder-Goethe-von Humboldt); amb la defensa dels valors tradicionals populars com a font de la llengua literària, procedent de la valoració contemporània del folklore (Grimm-Spencer-Taylor-Croce); i amb el rebuig del poble com a vulgus o massa distanciada de l'art selecte i aristocràtic (línia D'Annunzio-d'Ors-Ortega).

Convé remarcar la importància de la premsa com a mecanisme de recepció de les influències dels autors estrangers, encara no estudiada en conjunt. Només cal pensar en la reproducció de conferències, com algunes de cèlebres a Barcelona (Karl Vossler, Marinetti). També cal tenir en compte les traduccions d'agència, com la de *El Sol* de Madrid, o els reports d'autor, com els d'Artur Perucho, el viatger de la generació del 1930. O les lectures directes, a les revistes barcelonines o a *La Gaceta Literaria*. En qualsevol cas, les «plomes» dels francesos (Maupassant, Daudet, Dumas), els anglesos (Poe, Wilde) o els russos (Tolstoi, Txèkhov) eren habituals a *El Mercantil Valenciano*, *El Pueblo*, *Las Provincias* o l'*Heraldo de Castellón*. Aquestes dèbils vies eren usualment la font de recepció de la «modernitat teòrica» i, oralment o per escrit, passaven a ser patrimoni de grup. I cal dir més: també amb els fets passava això. ¿Com, sinó per referències indirectes, un escriptor valencià podia teoritzar sobre la independència d'Irlanda o la revolució russa, abans dels llibres d'Aragon o Gide (si els van llegir mai!), i aplicar-ne les conseqüències a la situació valenciana?

Així mateix, l'expressió del pensament s'esdevé pràcticament pel mateix canal de la premsa, ja que la relació entre idees i pràctica literària és usualment problemàtica.

i moltes vegades inexistent. Les opinions d'aquests autors es produeixen als diaris (singularment, Carles Salvador i Miquel Duran, però també Artur Perucho o els Martínez Ferrando), i amb profunditat més notable als òrgans importants: el *Boletín de la Societat Castellonenca de Cultura*, *Taula de Lletres Valencianes*, i *La República de les Lletres*. I sobretot, cal afegir-hi la transmissió oral de les societats tradicionals: epistolars, tertúlies. Així, l'epistolari inèdit entre Carles Salvador i Bernat Artola deu ser força interessant, segons el testimoni de Vicent Andrés Estellés (1973).

I quins són els temes dels autors de la generació? Una aproximació metodològica podria ser representada per determinats àmbits temàtics, entre els quals es poden destacar: la qüestió de la llengua literària i el públic, i la lluita entre tradició i modernitat. Observem-ne dades i testimonis.

LA LLENGUA LITERÀRIA, EL PÚBLIC I ELS GÈNERES

1. La realitat i el públic com a condicionants de l'activitat literària

En els grans debats sobre la literatura i l'activitat de l'escriptor, els anys vint feien conèixer idees sobre el compromís social, sobre l'aproximació a la cultura popular, i sobre la defensa de la puresa de la literatura. En l'esquifit cenacle valencià, el públic i la realitat s'esgrimien com a retalladors i repressors de l'escriptura, en diverses direccions. Caballero, en *Interrogacions* (TLV, 21) explica la necessitat del classicisme i la impossibilitat de l'avantguarda, ja que es produiria una col·lisió entre el públic i «la irrupció d'unes veus exòtiques que diuen, en llenguatge retorçut i violentat, gloses i cants dissonants»; per això, aconsella: «nodrim, ans que res, nostra literatura d'essències eternes». I en *Divulgació? Selecció?* (TLV, 23) atorga als polítics la tasca d'elevat el gust del públic, mentre que el «grup selecte d'estudiosos, director i orientador de tot moviment literari», s'ha de centrar en la qualitat, «pel poder de suggestió que hi ha en lo prestigiós».

La politització de l'activitat literària per motius nacionals hi afegia un condicionament específic. Pizcueta, en *El moment de les nostres lletres* (TLV, 33), en fa un diagnòstic definitiu: «Entre nosaltres, la literatura no sols té eixos lligams subtils, sinó que és clarament un fet polític. L'ús del valencià matisa els nostres escrits d'una faicó inconfusible. Ens referim naturalment al cas en què es vol fer literatura i no folklore, distinció que implica diferències profundes i graus de voluntat també diferents. Quan s'escriu en valencià es fa una afirmació política, perquè la llengua és per a nosaltres quelcom més que un simple instrument expressiu.» Perucho, en *Literatura proletària?* (TLV, 13) relaciona la qüestió amb una enquesta de *Le Monde*, que dona a conèixer el pensament de gent com Cocteau, i el dels «proletaris» Rolland, Barbusse,

Duhamel o Romains. L'enquesta dóna a conèixer el «populisme» d'André Thérive, citat després per Miquel Duran com a influència rebuda, dins *La poesia valenciana en 1930*. I justament, des de París, envia una de les seues «notes marginals» titulada *Literatura i política* (TLV, 30), on, tot i separar qualitat literària i compromís de l'escriptor, afirma que «el literat més pur del món, en quan acaba la feina i surt al carrer, deu sentir la ciutadania, deu fer política, deu apropiar-se les inquietuds del seu poble i de la seua hora, *deu ésser home*.»

Cal pensar també que als anys trenta es produeix al País Valencià, a través, per exemple, dels «poemes proletaris» de Pla i Beltran, la reunió entre el català com a llengua literària i la ideologia comunista. En la constitució de la «Confederació de Repúbliques literàries d'Ibèria» a càrrec de *La República de les Lletres* (1, 1934), a més de recuperar l'iberisme, tan car a alguns portuguesos, Miquel Duran (que usa al llarg del visionari document un to semblant a l'emprat al llarg article *Diversitat i esdevenidor*) afirma el politicisme i l'universalisme amb un to irònic al·lusiú a la revolució russa: «En tots els països, els poetes, els escriptors, els artistes, ultra les obres literàries i d'art, realitzaren fets memorables, en la vida política o patriòtics, que també són actes polítics. I sempre foren els grans poetes els cantors de les aurores i dels crepuscles dels pobles.»

Tot això no pot amagar que, com assenyala Josep Iborra (1974), no es pot parlar de poesia política valenciana, ni tampoc al Principat ni en general. En aquells anys, ni el tradicionalisme ni l'avantguardisme s'acostaren a l'autèntica realitat social.

2. LA QÜESTIÓ DE LA LLENGUA LITERÀRIA

En els estudis d'aquells anys sobre la normativa se solen negligir dos aspectes substancials: la qüestió de l'oralitat i la qüestió de la versemblança en els textos literaris. I tanmateix, la problemàtica de la construcció de la llengua literària pren implicacions retòriques i poètiques evidents. Així, en TLV, 3, l'editorial *La tirania de la ignorància* ja marca la línia de la recepció dialectològica per a la literatura: «Cal pensar que la Marina, el Maestrat i la Ribera són tan valencians [com la ciutat de València] i parlen millor»; de fet, després de Baldoví i Escalante, «tot s'ha perfeccionat però els nostres escriptors populars no. Han perdut el sabor del terror.»

La importància d'aquesta impressionista «sabor» és essencial en el discurs literari, ja que el que es qüestiona és el criteri en l'ús del llenguatge oral popular. N. B. (Navarro Borràs), en *De l'idioma* (TLV, 4), aposta per la doble via, els clàssics i la «paraula viva» (sense especificar més), ja que, si bé «l'ànima del poble és l'idioma», també és cert que «un idioma és el que d'ell fan els que l'empleen». L'article no té pèrdua, ja que posa com a exemple de dialectes limitats el de Vicent Ferrer i el de Jesús, el dialecte del qual «estava ben lluny de tindre la riquesa del nostre i ausaes que digué coses difícils de

superar»; més encara: el vocabulari de Shakespeare no tenia més de cinc mil mots, i el de Cervantes no arribava a disset mil (!). Perucho remarca que la llengua pròpia és la que «dóna a l'obra més sinceritat artística» (TLV, 16).

El que és clar és que el problema, per a la literatura i per a la llengua literària, no són solament l'ortografia i el lèxic, sinó també la sintaxi, segons fa constar Eduard Martínez Ferrando (TLV, 8). Malgrat això, les actituds programàtiques dels editors de *El cuento Valencià* (TLV, 28) i de *Nostra Novela* (TLV, 31) se centren pràcticament en l'ortografia i lleument en el lèxic.

Possiblement, però, fou Carles Salvador qui amb més acurada definició, segurament pensant en les seues diverses facetes d'escriptura, repartí funcions en l'origen i el sentit de la literatura: confessa escriure per «íntim goig» d'escriure en català (nivell individual) però alhora per activitat política (nivell social). En *La depuració del llenguatge* (LRL, 7) especifica que les incorporacions dels arcaïsmes i dialectalismes «les poden fer, naturalment, tots els valencians, els escriptors especialment, però han d'estar vigilades pels lingüistes per aquell do, per aquella clarividència, per aquella intuïció i virtut creadores, impulsadores, reconstructoras dels idiomes que els lingüistes posseïxen»; tot això per «elevant-lo a l'aptesa de llengua nacional».

3. LA PROSA I EL TEATRE

Carles Salvador, en *Elogi de la prosa* (TLV, 14), atorga a aquesta forma literària la necessitat sentida de l'assaig, tant per demanda «objectiva» del públic com per evolució interna del sistema literari valencià, tal com, d'altra banda, testimonien les històries de les literatures generals.

Pel que fa al teatre, Pizcueta, en una segurament involuntària visió moderna de la dramaturgia, esmenta l'impacte en l'ús lingüístic del fet que «el teatre és un gènere extraliterari» en els usos lingüístics (TLV, 23): «Mentre un poeta, un contista, qualsevol escriptor ha de tindre sentit de l'idioma i cultura literària, l'home que produïx obres per a l'escena, considera si cap perniciosos aquest punt, i preferix tindre domini de la tècnica, imaginació, colp de vista, vena còmica». La descripció global de Joan Valero, en *El teatro en valencià* (TLV, 1), parla del salt necessari i no produït del sainetisme vuitcentista a qualsevol direcció moderna, demanant una adopció de les fantasies, llegendes i símbols folklòrics com a font d'inspiració; el públic contemporani n'és un justificant: «Volem interessar-nos i disfrutar en les coses de l'art. El vulgar treballador que no ho entén, si les veu presentades amb dignitat i riquesa, bellament, s'emociona i se distrau. El Cine ha afinat molt el gust i no ha de ser reacció a acceptar lo bo.» Enric Navarro evoca l'atractiva situació del teatre d'avantguarda a Itàlia (TLV, 2) i esmenta Wedekind, Shaw, Pirandello i Strindberg. A Caballero, Lenormand li serveix per bastir una conversa de cafè entre un modernista i un classicista força interessant (TLV, 6), ja

que substancia els rerefons de força arguments dels utilitzats durant la discussió sobre la literatura valenciana esdevinguda a les pàgines de *Taula. I Salvador* (TLV, 32), amb l'excusa del centenari d'*Hernani*, reflexiona sobre la necessitat de no acovardir-se i renovar. Tot plegat, però, sembla més reflexions d'oïda que autèntic coneixement del món del teatre naturalista i simbolista.

4. LA MÚSICA, EL CINEMA I ALTRES DISCURSOS VEÏNS

Els debats sobre la tradició i la modernitat se situen també al si de la musicologia del període. En termes generacionals, bé es pot dir que la relació entre literatura i música passa a ser evident en la generació, la qual compta amb alguns dels millors musicòlegs valencians contemporanis. Els articles d'Eduard López Chavarri foren determinants: sobre la música popular espanyola (TLV, 6), la música «heràldica» valenciana (TLV, 13), o la dansa (TLV, 27). I també els d'Eduard Ranch: sobre Ravel (TLV, 14), els certàmens musicals (TLV, 24) o les actualitats wagnerianes en 1930 (TLV, 35). La labor divulgadora de Perucho, sobre Stravinski i la dansa (TLV, 7), sobre el cinema (TLV, 38), i sobre Eisenstein (TLV, 38), sembla la d'una impenitent i viatgera *vox clamans in deserto*.

LA TRADICIÓ I LA MODERNITAT

1. La dicotomia culte / popular

Arthur Terry (1987) assenyala la capacitat activa mostrada per la literatura catalana en la seua adscripció dins la literatura europea, i remarcà que els conceptes d'interrelació hi han estat, entre altres, la modernitat i el rebuig de la rusticitat. De tota manera, la generació valenciana dels anys vint demostra que les coses no són tan simples. Per exemple, en la dicotomia culte/ popular, el discurs generacional no sol preveure com a «culte» la cultura de la modernitat, ja que «culte» sempre hi sol ser sinònim de «clàssic». Per tant, presenta determinades apories o paradoxes:

- si al·ludeix (per exemple, pel que fa a la qüestió de la llengua literària) als clàssics catalans medievals i del segle XV, és la «tradició» que sembla encarregada de generar la nova literatura valenciana culta; i

- si al·ludeix a la permanència estètica dels models clàssics, entra en col·lisió amb la noció també intemporal de «popular» (sobretot si s'entén, en sentit postromàntic, com a «ànima del poble» dipositària de la «paraula viva»).

En la pràctica, la referència literària concreta sol remetre a la Renaixença. Per exemple, Artola vincula les «dues vies» de la literatura, la culta i la popular, a Verdaguer (poema *Goigs per Mossén Cinto Verdaguer*, edició 1983: I, 402-405).

2. La dicotomia camp / ciutat

De tots els autors, el que més temps visqué a poble fou Salvador. I alhora, cal dir que la residència de tots els altres en ambients urbans no els exonerà de la concepció «rural» de la ciutat. En general, els poemes de la «Ciutat», la perceben ambigüament, com s'observa en el poemeta *Elogi vilatà* de Salvador (*Plàstic*, 29). I en lloc de coincidir amb les formulacions idealistes del Noucentisme, solen vincular-la al futur o als problemes que planteja. En canvi, cal citar, com a exemples d'*aggiornamento* de la generació el *Glossari ciutadà* d'Enric Duran (*TLV*, 2); *La descoberta de la ciutat* (*TLV*, 18) de Perucho; i, amb un to molt més concret, la petita escaramussa entre Salvador (*TLV*, 25) i Enric Duran (*TLV*, 26) sobre la urbana figura del viatjant de comerç. L'únic article sobre arquitectura (*TLV*, 34), d'E. Segarra, obri els esquemes de preocupació de la generació cap a aspectes de l'urbanisme, en què l'urbà interactua amb l'art i la ciència.

La visió canònica del paisatge, però, és més complexa del que sembla, segons demostra un conegut discurs de Jocs Florals d'Àngel Sánchez Gozalbo (1934):

En estos moments de *reintegració de l'ànima valenciana* és essencialíssim el coneiximent de la geografia. En les pàgines dels nostres escriptors passats és clara la reverberació de la *llum enlluernadora* que ens baixa d'allà dalt, que no sols escalfa el *cor de la raca* [sic], sinó que es reflecta en les argentades oliveres i xarolats garrofers plantats en les suaus ondulacions de les nostres muntanyes; en la grogor daurada de les punxegudes arxelaques; en el blau vellutat del romaní florit i en les matisses d'olorós espígol que creixen çà i enllà, entre els troncs erts i groixuts que poblen els pinars, nouredes i carrascars, fustes que transportaven les acèmiles *dels nostres avantpassats* a les drassanes per bastir les naus i galiotes que noliejaven els productes de la terra i la llana dels nostres bestiar, flamejant al vent *el penó barrat*, camí dels ports de Pisa i Talamone o més enllà, vers l'Orient, cap a la ciutat de Constantinoble.

Com es pot observar, tenint en compte els (meus) subratllats, el text resulta una summa definitòria del rètol «paisatgisme sentimental» i s'hi agermanen perceptiblement, almenys, cinc visions de la terra: la idea romàntica de l'ànima del poble; el sol mediterrani com a concepció visual; la raça, caracteritzada pel sentiment; la terra com a història i la terra com a pàtria.

En el trànsit de la societat valenciana de concepció rural a visió urbana, iniciat justament aquells anys, l'objectualisme més concret, l'anècdota més irrisòria, prenen funció simbòlica. Per exemple, l'article d'Enric Navarro *Es perdrà el folklore?* (*LRL*, 6) fa constar que la fotografia va substituïnt les antigues contalles i cançons, i que el folklore se'n va a les muntanyes. I relata una preciosa anècdota: a Bèlgida, la salve més típica del rosari dels homes es canta amb la música de *La donna è mobile*. No és, ni

de bon tros, l'únic cas de cultura *kitsch* d'aquell canvi de civilització. Baste esmentar que, dins la reacció que la premsa de Castelló de la Plana explicità després de la imposició de l'*Himno regional* (1925), ja en l'època republicana, el Secretari de la Cambra de Comerç de Castelló demanava (*Diario de Castellón*, 25-IV-1934) declarar com a himne de Castelló el *Capricho árabe* del guitarrista vila-realenc Francesc Tàrraga.

3. La dicotomia individu / societat

La solitud de l'escriptor és un altre dels terrenys de valencianització dels debats generals. La noció de puresa, la de la idealista *turris eburnea* de la cultura, donada l'horrible situació valenciana, esdevé solitud social en l'intel·lectual. Tot i que la noció de generació n'era contrària, la veritat és que aquesta «solitud» serveix per sublimar alhora el crònic individualisme valencià i la pretesa puresa ideologicoestètica. No cal oblidar el nom de la «Lliga de solitaris nacionalistes» que donava Vicent Tomàs i Martí al cenacle des d'on organitzava les activitats. Caballero reflexionava sobre això en *L'acció dels solitaris* (TLV, 17).

Pel que fa a la literatura catalana al País, l'alternativa a la solitud era l'actitud de fer de la necessitat virtut. S'arribà fins i tot al sarcasme. Navarro (TLV, 3), en un comentari sobre l'exposició del llibre català a Madrid (1927), organitzada per *La Gaceta Literaria*, pretenent argumentar que el futur es presentava més nítid per l'especificitat nacional, després de considerar que «el segle d'or de nostra literatura no és fet encara», es consolava: «¡Quin pervindre més alt i magnífic el del qui escriga en català! No és sols un monument lo que li espera. És la glòria. La veritable glòria.»

4. La dicotomia retòrica / sinceritat

Carles Soldevila assenyalà gràficament en *La nova era literària* (edició 1967: 1321): «A còpia de voler donar a l'art i a la literatura finalitats transcendents, hem oblidat que el seu nervi íntim no té sinó un nom: plaer». I és que, de fet, la dicotomia retòrica/ sinceritat en aquells anys coincidia amb la contradicció, heretada del simbolisme, entre norma estètica i experiència viscuda, tal com demostra a bastament la poesia de Pessoa, Machado o Jiménez. La poesia de «conflicte intern» és la més pròpia de Salvat, de Foix, de Riba, com féu veure Geoffrey Ribbans (1983).

El castellanenc Francés Cantó escrivia, com un ressò local d'aquest ambient (1920, IIC): «Art que no emociona, no es art. Sentiment que no fa brollar llàgrimes, no es ver sentiment, es dir, sá, honest, fondo i persuasiu. Sèns fondo ètic no hi ha en lo humá verdadera emoció. I prostituir, desfigurar les sensacions o enaltir-les, per a que es confundixquen en afèctes de l'ánima, es rovellar-la, fer-la pols.»

Els comentaris de Navarro sobre el *Manifest Groc* (TLV, 7 i 8) es basen inicialment en el fet que «no totes les coses que diuen van bé per a València» i, per tant, actua en

conseqüència: «Malgrat els meus desitjos he de confessar que si a València ha d'haver alguna publicació avantguardista no serà esta Taula». En realitat, però, si bé advoca per «sentir-nos homes del nostre temps i veure què hi ha de poètic a la nostra època», acaba fent constar que a València, després de Llorente no hi ha «el poeta representatiu o almenys el suficientment destacat». Ni tan sols Carles Salvador, és clar, al·ludit evidentment al final del comentari. Com és sabut, dins les escaramusses dels anys 1928 i 1929, els ingredients de la manca de sinceritat i del caràcter de «pose» de l'avantguardisme, eren dos dels dards més cars i menys subrepticis del sector tradicionalista. I el component patètic i la sinceritat són els factors definitoris de l'actitud avantguardista valenciana segons Thous en *Puntuacions* (TLV, 22). En la defensa *Avantguardisme* (TLV, 24) també addueix factors humans: «La més petita creació porta dolor». I les defenses més ofeses de Salvador en *Colps d'escut i de sageta* (TLV, 23) són justament les de la humanitat i la valencianitat sincera. I no diguem ja en *Significació de l'avantguardisme* (TLV, 24), on planteja l'equació «Liberalisme =individualisme =democràcia =antifeixisme» i defineix: «Els avantguardistes valencians, homes abans que poetes, senten la literatura consubstancial amb la ciutadania».

Tot això, és clar, pensant que el document més sucós de la polèmica, el *Pamflet* de Miquel Duran (TLV, 26, reproduït després a *La poesia valenciana en 1930*), és un catàleg d'apropiació dels factors de la humanitat i la sinceritat: l'avantguarda és «antiliterària i antipolítica», i per tant «la negació de l'esperit autòcton i del sentit comú». En canvi, considera positiva la coneguda llista: «Poble, personalitat, intel·ligència, cultura, política, democràcia i llibertat». Certament, les dicotomies finals, després d'avisar que «no han d'ésser sols els avantguardistes a cridar», permeten comentaris interessants:

ciment armat	Poblet i Santes Creus
anuncis lluminosos	llum del sol
clavegueres	cor dels homes, grandesa de la mar
bigoti de Menjou, patilles de Dalí	barbes de Russinyol, bigoti de Charlot
anti-art	poble
fonògraf	política
jazz	cançó popular
cocktail	vi de la terra.

Bernat Artola, a *Llegint el vol en arc* (LRL, 5) d'Enric Navarro, sentència: «s'ha oblidat el sentit de la poesia i la transcendència gràvida del vers. Continent i contingut s'han fos en una barreja de jazz-band i de plors, en la qual, naturalment, la veu humana s'ha perdut». I per tant: «Una imatge falsa, figurativa i accessòria, de la nostra terra, sense sang i sense humanitat roent, ens té ullpresos i torbats. És precís trobar la línia pura de la veritat i sentir-la vibrar amb el sentiment de la seua vida. La veritat, genèrica, serà

la suma de les nostres veritats singulars. Hem de traduir a la paraula de tots, la nostra realitat més individualitzada i autèntica.»

5. La dicotomia classicisme / modernitat

Si es pogués homologar el sentit d'ambdós conceptes, caldria resoldre la situació de l'època amb el títol d'un article de Vicent Simbor (1987) *El predomini de la tradició enfront de l'avantguarda en la literatura catalana del País Valencià des del Romanticisme fins a la generació dels seixanta*. És a dir, la literatura hi ha actuat per homologia amb la societat: cada període hi ha vist una situació oficial aclaparadora i una minoria rebel provant de canviar-la. Però el problema específic als anys vint fou, potser, si es mira amb més concreció, que no s'hi aclimatà la part del simbolisme que, sense violentar cap precepte clàssic, hi hagués dut la modernitat. Dit breument: si enmig de les receptes observades per a fer «coses noves», s'hagués optat per corrents d'aparença clàssica (més difícils, més intel·lectualitzants: Valéry, Riba, Foix, Cernuda...), l'«avantguardisme» no hauria pogut rebre acusacions de radicalitat, d'insinceritat o de pretensiositat.

Caballero, en *H.-R. Lenormand, dramaturg d'avantguarda* (TLV, 6), presenta una escena de diàleg situada en un ambient idealista: «Tipo 'café d'artistes'. Atmòsfera espessa. Un tercet, al fons, interpreta músiques modernes. Fum, soroll, cocktails, desembaràs, dones dubtoses que fumen displicents el seu egipci. A un racó, un grup de jóvens que discutixen, apassionadament, temes d'art». És a dir: un País impossible. El diàleg transita, a propòsit de Lenormand, entre «l'home de hui, el del submarí, el de l'avió», influït per Freud, i el seu contrincant, basat en «l'art pur, l'etern, el que es nodrix de les passions i els sentiments eternals com l'ànima». Al final, no s'entenen. I al País real no s'entengueren. Mal averany. Més endavant, en *Interrogacions* (TLV, 21), aposta pel segon dels interlocutors, però ja a nivell realíssim, amb l'excusa, ja citada, que el País no estava preparat per a la «literatura combativa». Thous, en *Avantguardisme* (TLV, 24), arriba a considerar que en cap època com la dels anys vint s'havia estat tan prop de les formes clàssiques.

6. La modernitat com a valor

De tota manera, més que en una visió cronologista (l'abans contra el després), la poètica de la generació caigué en la no creació o adscripció als estils *possibles* del catàleg servit pels corrents postsimbolistes. En una classificació sumària que en féu Geoffrey Ribbans (1977), se'n pot veure l'entrellat: el concepte de puresa (Valéry, Jiménez), la poesia mitològica (Rilke, Riba), i l'objectualisme (Yeats, Machado). De cap d'aquestes direccions promogué quasi res la generació de Carles Salvador.

Ara bé: una de les lacres del provincianisme és l'enlluernament per les aparences. La confusió de modernitat amb certes formes de l'avantguardisme fou durant els anys vint, i ho és ara, corol·lari típicament valencià. Baste assenyalar que la labor «cosmopolititzadora» d'un Perucho se sol moure en el terreny pràctic dels homes (l'esport) i de les dones (la moda) el futbol i la boxa (TLV, 10) o el perfum (TLV, 23).

En *El jazz, el maquinisme i la poesia pura* (TLV, 11 i 12), Salvador, manllevant els dos primers elements del *Manifest Groc* i sincretitzant-los (incomprendiblement) amb la proposta més sovintejada pels postsimbolistes barcelonins, aposta pel dinamisme, la metàfora, i milita contra el formalisme i l'anticlassicisme. Això, òbviament, és una discriminació de valors feta amb eclecticisme, amb amalgama. No era diferent al Principat, on els anys vint es veien com a summa de diversitats, essencialment quatre: la poesia pura, el surrealisme, el neopopularisme, i els formalismes avantguardistes. Certament, però, sense oblidar la convivència entre ètica i estètica.

Només cal esmentar els mestratges crítics de Riba, per a qui «no hi ha república tan liberal com la de la Poesia», i de Manuel de Montoliu, per a qui la poesia consisteix a reunir emoció i tècnica. Les formes del debat, tanmateix, prenen formes diverses i sempre idealistes: la convivència plantejada per Joan Sacs (1929) entre estètica de la bellesa i estètica del coneixement; el franciscanisme actualitzat per Guerau de Liost o per la traducció ribiana de les *Floretes de sant Francesc*; la idea de selecció citada ja per Folguera en *La plenitud de la poesia catalana*; el concepte d'acció posat novament de moda en una traducció de Bernard Grasset (1928)... Per esbrinar, però, la unitat o mimetisme d'estil d'aquests anys, només cal comparar fragments literals del *Primer llibre del sistema* (1932) d'Agustí Esclasans amb els breus textos de poètica de Carles Salvador. I respecte a l'adscripció nacionalista de la concepció idealista basta un text d'Alexandre Plana (edició: 1976: 30-31)

Si la paraula de l'home no fos una cosa viva; si l'expressió de les seves idees i dels seus sentiments no fos nascuda d'aquell ritme interior que senten tots els homes i que anomenen vida o anomenen ànima, i que és el més variable i ample dels ritmes; si no fos així, cada llengua, l'expressió fidelíssima, natural de cada poble, totes les diverses doctrines nacionalistes serien cosa morta.

ELS AUTORS, CHARACTERITZATS

L'escriptura dels textos retòrics d'aquests autors es basà en l'exercici de la crítica breu i menor, mètode habitual de la literatura catalana moderna per a aquests afers (Yxart, Maragall, D'Ors, Riba...). Carles Salvador, pel camí de la glossa, en fou el més prolífic, però tothom hi esmerçà alguna part dels esforços.

I aquest fou el gènere emprat per a les caracteritzacions transversals, és a dir, les d'uns autors sobre altres. Del conjunt d'aquests textos (glosses, pròlegs, critiquetes)

se'n pot deduir la percepció subjectiva del tarannà de cadascú, com demostren les següents mostres:

- Sobre Carles Salvador, el *Pòrtic* de Bayarri a *Plàstic*, el pròleg de Thous i l'opinió final de Navarro a *Vermell en to major*, o el pròleg d'Eduard Martínez Ferrando a *Rosa dels Vents*.

- Sobre Bernat Artola, la glossa de Carles Salvador *Homenatge al poeta Artola* (*Diario de Castellón*, 18-VIII-1925), el pròleg de Ferran Puig a *Elegies*, o la ressenyeta d'Enric Navarro sobre *Terra* (*LRL*, 5).

- Sobre Eduard Martínez Ferrando, l'article de Miquel Duran (*LRL*, 5) *Eduard Martínez Ferrando, escriptor heroic i noble patriota*.

- Sobre Enric Navarro, la crítica de Bernat Artola (*LRL*, 5) *Llegint El vol en arc*.

- Sobre Miquel Duran, l'article-homenatge d'Eduard Martínez Ferrando (publicat pòstumament) (*LRL*, 6) *El poeta Miquel Duran de València*.

- Sobre Enric Soler Godes, el pròleg de Carles Salvador a *I el cel és blau*.

El coneixement mutu feia possible la caracterització personalitzada. Així, ja en la crònica de la Segona Taula de Poesia (1928), feta per Caballero (*TLV*, 9), apareixien retratats: Almela com a escèptic, Bayarri com a cantor del «viure quotidià», Miñana com a professor del «mediterranisme», Navarro com a inquiet pels temes moderns, Salvador com a original i incisiu, Thous com a personatge fluctuant i romàntic, i Verdeguer com a classicista i lleument dannunzià.

Per la Tercera Taula (1929), la crònica (*TLV*, 20) dibuixava: Almela amb un «regust de fruita verda i àcida», Artola amb «tècnica clàssica[...] sobri i estàtic» radicat a Barcelona, Bayarri apuntat ara al mediterranisme, Miquel Duran com a «valencià ja tant barceloní», Enric Duran «al tant de tot el moviment poètic», Perucho amb «sentit racial» i alhora «cosmopolita», Salvador amb «espurna hertziana», Thous continua nerviós, i Verdeguer senzill i constant.

Les declaracions de l'antologia generacional *La poesia valenciana en 1930* (reproduïdes en resum en *TLV*, 38) constitueixen el catàleg d'idees més ampli. En realitat, cap autor hi diu res de diferent al que dóna a conèixer en altres fòrums, però una comparació col·lectiva és alligadora sobre els centres d'interès compartits.

Vicent Simbor (1988: 189) ha esbossat dues notes cohesionadores dels escriptors de la generació: «L'una referida a la temàtica: la importància de la terra, del país, com a font d'inspiració. L'altra referida a la poètica: l'ús dels recursos posats en circulació des de finals del segle passat per la poesia occidental capdavantera». En un altre lloc (1984: 355) havia adduït la «base simbolista» com a nota comuna de llurs millors aportacions poètiques. En realitat, la primera és una reformulació de la noció fusteriana «paisatgisme sentimental» i no recull sinó una de les actituds dels escriptors valencians i del simbolisme en general: la del paisatge com a «font d'inspiració». En canvi, el corpus poètic d'aquells autors presenta, com vaig mostrar en un altre lloc (1993: 342) sense eixir del tema del paisatge, una notable diversitat de registres lírics.

Val a dir, respecte a la cohesió de la generació que, per exemple, Lluís Guarnier, segons testimoni personal (1985: 174) no n'és perquè quan envià els originals, ja havia eixit l'*Antologia*. En qualsevol cas, les definicions personals dels poetes, que encapçalen la participació de cadascun en l'*Antologia*, aporten abundant informació sobre la (in)coherència interna del grup. Tot fent *tabula rasa* de les confusions i les banalitats que hi sovintegen, i menyspreant les diversitats de to de cadascun, hom pot extraure'n un seguit de dades que denoten una afecció dominant a les modes vinculades al postsimbolisme, però amb rèmores esfereïdores. I el que és més greu: la simple aproximació a la praxi poètica de cadascun evidencia l'habitual falsedat de les declaracions. Els aspectes de convergència destacables hi són quatre: la definició de la poesia, el poble i la tradició, la modernitat, i les afiliacions i referències a autors concrets.

Pel que fa a la definició de la poesia, tendeixen a citar implícitament tòpics generals del postromanticisme i del simbolisme: «realitat o qualitat pura» (Artola); «harmonia de sentiment profund i forma perfecta» (Almela); «Emoció i Sinceritat» (Caballero); «Esperit autòcton. Poble. Elevació. Claretat. Naturalitat» (M. Duran); «indefinible encant» (E. Duran); «paratge lluminós en el que es junten per diversos camins la literatura i la música» (D. Martínez Ferrando); «flama d'entusiasme que exalça els sentits [i] emoció pura dins estats d'ànim» (Navarro); «inmutable... nia en l'ànima de la Patria» (Ortín); «art pur... joc deliciós... un article de luxe, una bella cosa sense importància ni utilitat» (Perucho); «joc de paraules que interpreta un estat interior pur... Inspiració feta paraula viva... Evasió d'imatges» (Salvador); «és quan és» (Thous); «puresa i sobrietat de paraula; delicadesa d'ànima; sinceritat» (Verdeguer). Llevat d'apel·lacions postromàntiques a la inspiració, la pàtria, el joc i el sentiment, allò més destacable hi és, sens dubte, l'explicitació de la «puresa» per part d'Artola, Navarro, Perucho, Salvador i Verdeguer. La importància de la música, d'herència simbolista, s'explicita en Daniel Martínez Ferrando i en Perucho. L'acoblament de forma i sentiment és adduït per Almela, Caballero, Daniel Martínez Ferrando i Salvador.

Pel que fa al poble i la tradició: «egoisme, humanitat» (Artola), «cantar la nostra Terra... espere... al Poeta "específic"» (Caballero), «retorn al natural, al poble» (M. Duran), «ànima valenciana» (Navarro), «ànima de la Patria» (Ortín), «sóc un polític de l'idioma» (Salvador). Predomini, doncs, del postromanticisme, al costat d'algunes mencions explícites d'individualisme i independència personal (Artola, D. Martínez Ferrando, Thous). La vinculació explícita de la pàtria i la poesia apareix en Ortín i Miquel Duran.

Pel que fa a la modernitat: «cantem lo d'ara, més amb cant etern» (Caballero), antiavantguardisme (M. Duran), «equivocat cosmopolitisme» (E. Duran), originalitat = modernitat (D. Martínez F.), modernitat contra avantguardisme (Navarro). La resta no anomenen explícitament la qüestió, i en conjunt, per tant, hi ha un rebuig de la modernitat. L'impacte del dandisme es pot endevinar en Perucho. La qüestió de la

sinceritat de l'art, en Caballero, Navarro, Salvador i Verdeguer. I la importància de la imatge la destaca, per damunt de tots, Salvador.

Les afiliacions i referències a autors concrets són molt més nombroses que cohesives: Schleiermacher, Schlegel, Schiller, Novalis, Keats, Wordsworth, Shelley, Spencer, Valéry, Cocteau (Artola), Bayarri, Duran, Mustieles, D. Martínez Ferrando, Rubén Darío, Maragall, Verdaguer, Guasch, Carner, Riber (Caballero), Thérive, Llorente, Verdaguer, Goethe, Mozart, Beethoven (M. Duran), lírica anglesa, Poe (D. Martínez Ferrando), Virgili, Mistral (Navarro), Góngora, López-Picó (Perucho), Bécquer, Rosalía de Castro, Rubén Darío, Santos Chocano, Maragall, Guasch, Guimerà, Amado Nervo, Sagarra (Verdeguer). Més enllà de l'aparença estrafolària d'alguna de les llistes, i dels silencis dels altres que no aporten noms, solament Artola sembla tenir una voluntat d'aproximació i d'integració a la lírica europea moderna, i, com a gest potser forçat, no esmenta cap autor català. Al pol contrari, Caballero és l'únic que esmenta autors valencians coetanis; i Verdeguer, autors catalans i romàntics o modernistes coneguts de llengua espanyola.

Si no per un sincretisme balder, derivat d'aquest aiguabarreig mental, doncs, els escriptors d'aquells anys només poden ser descrits a partir llurs dependències «exterior» i de les limitacions biogràfiques i socioculturals de llurs creacions, ja que no ho poden ser per referència a cap «literatura valenciana» paradigmàtica amb tradició pròpia. Carles Salvador, en *El jazz, el maquinisme i la poesia pura* (TLV, 11), no distingia més que «dues tendències»: els poetes que «rebutgen» la forma i els que la «prefereixen»; i per això es pronunciava a favor de «l'eclecticisme per les escoles estètiques.» Al capdavant, només poden ser entesos a partir d'aquesta inexistència, segons que gràficament afirmava Joan Fuster quan expressava que «cada poeta valencià ha de partir del no-res». Si hom li lleva el gentil fatalisme que pressuposa, la frase esdevé axiomàtica.

En canvi, les convergències intertextuals i transtextuals, en el marc del postsimbolisme habitual a les poesies europees del període, són gojosament destacables: el vol del pensament, el vidre de la pluja, la melangia del capvespre, la claror interior, la pluja com a llangor, la lluna de plata, la creació com a optimisme ideològic personal, el símbol de l'arc tibant, les oronetes com a sagetes, el símbol del calze, la il·lusió blava, el capvespre morat, la dansa de la flama...

A la postguerra, l'activitat literària continuà en la mediatització de la concepció nacionalista de l'activitat literària, i tot tornà a començar amb els discursos retòrics citats al començament: l'organicisme de la literatura, la teleologia de l'activitat de l'escriptor, el sincretisme, el voluntarisme, i la dialèctica entre la sinceritat personal i la retòrica «imposada» per les mancances del «sistema literari» i de la societat sencera. Xavier Casp era la bandera d'una aparent nova fornada que, en boca d'un altre dels líders (Adlert, 1951), creia:

La literatura catalana adquireix la seua *maduresa* en terres valencianes amb la generació brostada després de la guerra civil, i són molt pocs els noms de la generació anterior que a hores d'ara, per llur vàlua absoluta, es mantenen junt als jóvens, formant-hi el quadre actual de la nostra literatura a València. Si *la generació anterior suposà un gran progrés*, l'avanç que la jove generació representa respecte a la seua antecessora és tan superior al d'aquesta sobre la seua anterior, que ha col·locat la producció valenciana al *nivell de la normalitat* literària, figurant aquests valors valencians entre els més destacats de la *literatura catalana*.

El text no indueix a error, a jutjar pels subratllats (meus), encara que provinga d'un càndid egocentrisme generacional i juvenil. Una realitat cultural desèrtica demostrà la seua inanitat social. Més bé el problema de l'evolució literària, en termes històrics i estètics, es planteja entre els escriptors valencians com un treball de Sísif. Amb la distància afegida d'una nova «generació» sense passat, feia notar recentment Josep Piera (1988), en un mitjà modern, l'entrevista periodística:

De tota manera, ni Artola, ni Almela i Vives, ni cap altre dels poetes valencians dels anys trenta, no han influït en la poesia actual. En aquest sentit, la tradició local contemporània ha estat una descoberta recent. Per a la meua generació, el segle XX, en tant que mestratge poètic, no té cap presència valenciana, a excepció d'uns pocs poemes del jove Fuster, i ja posteriorment, Estellés. Les nostres recerques miraven més amunt...

Tampoc ara no hi ha ambigüitat. Novament, calia i cal «mirar més amunt», com als anys vint. Com si «més amunt» hi hagués una «literatura normal».

IDEES I EXEMPLES DE CARLES SALVADOR

La poètica de Carles Salvador apareix essencialment, i repetitívament, en cinc textos: *El jazz, el maquinisme i la poesia pura* (1928), *Colps d'escut i de sageta* (1929), *Significació de l'avantguardisme* (1929), la declaració de l'antologia del 1930, i la conferència inèdita *El meu concepte de la Poesia* (1935). I cal fer constar que les idees literàries no són tema específic en la ponència de la delegació valenciana al Segon Congrés d'Intel·lectuals per a Defensa de la Cultura (1937), llegida per Salvador.

Les constants ideològiques més habituals d'aquests textos es basen en:

- l'adscripció a la percepció sincrètica de l'avantguardisme;
- la condició nacional i social de la concepció poètica, i
- la recepció vaga i reductiva del postsimbolisme.

Així, el primer text situa l'activitat poètica entre «la màxima del científisme i la mínima del folklore», quedant el jazz i el maquinisme dins el primer. A continuació, esmenta la poesia pura, el «subconscient fugisser de l'estudi freudià», la metàfora «com més simbolisme aporte», el cal·ligrama i el sonet. I encara, per recobrar «l'ànima del poble», cal combinar els clàssics nacionals i estrangers amb els avantguardistes també nacionals i estrangers.

El segon text, molt més concret i explícit, és un catàleg de sis respostes a l'acusació de radicalitat, elitisme i estrangeritat del seu «avantguardisme»: l'assassí de la llengua és el floralisme, el poble és l'«aristocràcia de l'esperit», l'avantguardisme té lectors, l'escriptura és política i «el nostre meridià literari és Barcelona.» El tercer text, també defensiu, remarca la condició progressista del programa: liberalisme = individualisme = democràcia = antifeixisme. I la declaració de l'antologia del 1930 no conté cap novetat, ja que remet a la «paraula viva» i a la força poètica de la imatge. Un «altre avantguardisme», al·ludit per Aznar (1985), ni tan sols es dibuixa.

La conferència del 23-V-1935 espigola els textos anteriors çà i enllà. Convé avisar, tanmateix, que el text té un notable interès d'origen pragmàtic: l'autor, en una sessió de Lo Rat Penat, traspuja una mena de seguretat subjectiva en els pressupòsits ideologicopoètics que considera cridats a vèncer en el migrat cenacle valencià. No fa potser més que intentar que l'auditori capte la divisió d'August Schlegel entre *Naturpoesie* i *Kunstpoesie*, passada per la *Teoria literaria* de Milà i Fontanals, i per les digressions maragallianes sobre la «paraula viva». Poc hi importa que no especifique en absolut per quina «puresa» ha d'optar la poesia valenciana: ¿del tema, com Valéry?, ¿del llenguatge, com Jiménez?, ¿de l'expressió del jo, com Machado?, ¿dels mites populars, com Maragall?... I menys encara que no s'hi entenguen els procediments del surrealisme (també postsimbolistes!). I menys encara que hi intercale textos seus de set o vuit anys endarrere.

El pragmatisme del text, adobat amb poemes propis, es fa present en justificacions poderoses [subratllats meus, però de vegades pel mateix autor en el manuscrit]: «l'acceptació dels nous conceptes de la Poesia que són no ja acceptats *en totes les literatures* sinó carn i sang poètiques en qualsevol literatura d'aires interessants»; «*deliberadament... vaig adscriure'm a l'avantguardisme... no revolucionari*»; les «receptes literàries que *des de París* es llançaven arreu del món cada anyada.» En totes les literatures: cal entrar al segle XX i al món, però perquè la migrada societat cultural valenciana no trobava arguments nascuts al seu si per a la creació de modernitat. «Deliberadament»: l'activitat poètica és orgànica, però no derivada de decisió individual o estètica. «No revolucionari»: adaptant la «revolució» a una societat tradicional, però colant-hi la ideologia captinada i tradicional del propi Salvador.

Després de la Guerra, el «retorn a Llorente» propugnat per Salvador també presenta idèntica ambigüitat: ¿«quina sinceritat poètica» hi ha en la retoricista versolatria llorentina? ¿quina proximitat entre les vel·leïtats pseudoromàntiques del

segle dinou i la crisi terrible dels anys quaranta del vint? ¿quina modernitat es pot esperar de receptes que la societat valenciana ha anat oblidant en el procés d'urbanització? Etcètera.

Pels mateixos anys de les reflexions salvadorianes, el jove Bernat Artola, el més dotat biogràficament de la generació per a les reflexions poètiques i retòriques, en diversos textos ocasionals es referí a bastament, com vaig fer notar en un altre paper (1992), a la «paraula pura», a la «sinceritat», al misticisme mediterrani, a la «ingenuïtat» de la creació. L'única diferència constatable amb el mestratge salvadorià és el fet que Artola no verbalitza mai en els seus textos la condició social i política de l'escriptura, sinó sobre una versió mistificada: les referències a la solitud i l'angoixa del jo poètic. De tota manera, donat el (potser) copiós epistolari entre Artola i Salvador, possiblement cal interpretar que dels dos aspectes posats en relació en els plantejaments retòrics de Salvador: la política i la poesia, Artola hi «informà» o hi «motivà» el segon element.

Finalment, la qüestió fonamental d'aquestes (in)definicions salvadorianes és la seua manca de presència, o la seua aparició desordenada, en els textos poètics. Com en molts altres casos, l'aparença de modernitat de Salvador es pot veure en un element paratextual: els títols dels llibres. Vegem-ne alguns fenòmens de contrastos o de contradiccions:

- El mot *Plàstic* al·ludeix els materials urbans, però en els poemes hi apareixen bases temàtiques i tècniques no urbanes ni objectualistes
- La barreja sinestèsica del títol *Vermell en to major*, de tradició simbolista (*Correspondances* de Baudelaire, *Voyelles* de Rimbaud)
- *El bes als llavis* com a citació de Salvat, amb la finalitat d'induir la identificació del llibre amb l'«avantguardisme» existent
- *Cant i encant de Benassal* o *L'auca de les oques*: el joc paronomàsic en tant que al·lusió a la «literatura com a joc»
- *El fang i l'esperit*: els opòsits simbòlics no mantinguts al llarg del llibre
- *Les veus de la terra*: citació de Maragall, utilitzada amb criteri pràcticament kitsch (un poema jocfloralesc sobre Benicarló).

En poemes concrets, la poètica de Salvador mostra, al costat d'indubtables encerts expressius, la incongruència o l'adscripció sincrètica. Per exemple, el poema *Barraques*, esmentat impròpiament per Blasco (1981) i Simbor (1983) com a manifest antitradicionalista, acaba essent una idealització justificatòria:

- la comminació «aneu-vos-en» adreçada a les barraques hi contrasta amb l'adjectivació llorentina i, per tant, laudatòria que hi acompanya l'horta: «lluminosa, gentil i esmeragdina»
- l'atribució del «mester dels temps moderns» a «les cases llauradores» aixecades per «paletes» confon la urbanitat amb el debat sobre ruralitat

- la definició de les barraques com a «filles d'un viure primitiu» contrasta amb el desig, expressat al final del poema, que queden, «per ésser un record», en «l'Art pictòrica».

Un altre poema prou citat, l'*Elogi vilatà* planteja el contrast ruralitat/urbanitat. Ho tenia fàcil: el bucolisme (rural=positiu, ciutat=negatiu), l'avantguardisme futurista o surrealista (rural=passat, ciutat=modernitat)... En canvi, la confrontació mostra el poble com a positiu, però la ciutat amb adjectivació ambigua: positiva i negativa.

El poema *Octubre* mostra un sincretisme significativament radical: la tradició de sant Dionís amb la lectura d'«un llibre d-orisià / filosófic i plaent».

Els mecanismes de citació tenen un alt poder en l'obra de Salvador. Doncs bé: en *Vermell en to major* n'apareixen uns interessants usos sincrètics. Examinem-ne dos:

- L'ús de noms d'autors per «justificar» el poema:

Preceptiva literària

Wilde: Mosca: Animaló
que busca la brutícia
i cerca la claror.

Alcohol

Poincaré? No.
Baudelaire!

- La paràfrasi de locucions i dites populars:

Trons

(Sant Pere que muda els pobles)
Els àngels rics
canonegen –burgesos–
els àngels pobres.

Nit sense ànima

La lluna
-la bruna-
endolada.

D'altra banda, l'ús dels motius emprats de vegades és significativament oblidat. Així, el poema *El goig i el turment* tenia el motiu de la dama que passa (la fugacitat de la bellesa), clarament usat en català per Carner en *La bella dama del tramvia* i per Salvat en *Noia del tram*.

Sobretot, però, s'hi percep la percepció errònia de la tècnica simbolista clàssica, en la qual es produeix una transferència de la concreció a l'abstracció, i usualment de la

corporeïtat «terrenal» a la idealitat. Per exemple, el poema *Falzilles* (dins *El bes als llavis*), que al·ludeix aquesta tàctica expressiva, hi practica una transferència de concret a concret: identifica les falzilles amb els xiscles de «donzelles» en un marc de record infantil. Però la funció de la paraula hi és la següent:

i llancen els xiscles de l'emoció
per fer-los baixar del cel
amb el paracaigudes rosat
de la imatgeria poètica.

En definitiva, els camins de l'escriptura i els camins del pensament compartiren en el ciutadà literari Carles Salvador idèntiques cruïlles que la ingent crisi de canvi viscut per la societat valenciana dels anys vint i trenta. Idèntiques cruïlles, potser, que les proposades per aquest final de segle a la literatura catalana dins el marc europeu: el jo, la realitat, el llenguatge.

LLUÍS B. MESEGUER
Universitat Jaume I

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADLERT, M. (1951) «La literatura valenciana com a excepció i com a normalitat», *Ariel* 21.
- (1954) «L'actual literatura catalana al País Valencià», *Homenatge a Carles Riba en complir seixanta anys*, Barcelona, Ed. Josep Janés.
- ALMELA, F. (1951) *La literatura en Valencia durante la primera mitad del siglo XX*, València, Tipografia Moderna.
- (1954) «Valencia en una *Historia de la literatura catalana*», València, *Valencia Atracción*.
- ANDRÉS ESTELLÉS, V. (1973) pròleg a *4 elogis i 4 cues*, València, Gorg.
- ARACIL, L. V. (1982) «Et tout le reste est littérature», *L'Espill* 16.
- AZNAR, M. (1985) «Redreçament i ruptura culturals al País Valencià (1927-1939)», dins AZNAR, M., BLASCO, R. *La política cultural al País Valencià 1927-1939*, València, IVEI.
- BERNAL, A. (1987) *La narrativa valenciana de pre-guerra*, València, Universitat de València.
- BLASCO, R. (1981) pròleg a C. SALVADOR, *Poesia*, València, Institució Alfons el Magnànim.

- CANTÓ, F. (1920) *Espigolant entre'l rastoll*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.
- DD.AA. (1985) *Llir entre cards*, València, Universitat de València.
- Escola catalana*, núm. 303, 1993.
- FUSTER, J. (1956) «Introducció», *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, València, Ed. Tres i Quatre (edició usada: 1980).
- GRAMSCI, A. (1972) *Cultura y literatura*, Barcelona, Península.
- GRASSET, B. (1928) «Remarques sobre l'acció», *La Nova Revista* 16.
- IBORRA, J. (1974) «La poesia política valenciana 1930-1939», *Arguments* 1.
- JAKOBSON, R., BOGATYREV, P. (1929) *Le folklore, forme spécifique de création* (reproduït dins R. JAKOBSON, *Questions de poétique*, París 1973, Seuil).
- La República de les Lletres. Quaderns de literatura, art i política* (1934-1936). Edició usada (sigles LRL:) València, Ajuntament de València, 1984 (facsimil).
- MANNHEIM, K. (1963) *Ensayos sobre sociología de la cultura*, Madrid, Aguilar.
- MATEU I LLOPIS, F. (1931) *L'actual moviment cultural de València, davant l'hora present de Catalunya*, Tarragona, Agrupació Excursionista Ginesta.
- MESEGUER, L. B. (1991) *La crítica referencial*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I-Universitat de València.
- (1991 a) «La querelle valenciana de la literatura catalana», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, IV, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1992) «L'estètica i la crítica en escrits efímers de Bernat Artola», *Miscel·lània Sanchis Guarnier*, València, Universitat de València.
- (1993) «Retòrica i sinceritat: Carles Salvador i la poesia», *Escola catalana*, 303.
- MIQUEL I VERGÉS, J. M. (1934) «Paralelisme de la Renaixença a Mallorca i a València», *Revista de Catalunya* 77.
- MIRA, J. F. (1990) *Cultures, llengües, nacions*, Barcelona, La Magrana.
- PIERA, J. (1988) «Entrevista», *Daina* 4.
- PLANA, A. (1976) *Les valors del nostre renaixement*, Barcelona, Ed. 62.
- PRIMITIU, N. [N. P. Gómez Serrano] (1935) *Renaixença i Romanticisme*, València, Acció.
- RIBBANS, G. (1977) «La poesia de Maragall dins el Simbolisme», *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1983) «La temptació de l'absolut a la lírica catalana del segle XX», *Actes del Sisè Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SÁNCHEZ GOZALBO, À. (1934) *El Paisatge en la Literatura Valenciana*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.
- SANCHIS GUARNER, M. (1968) *Renaixença al País Valencià*, València, Tres i Quatre.
- SERRANO, S. (1981) *Signes, llengua i cultura*, Barcelona, Ed. 62.

- SIMBOR, V. (1983) *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, València, Diputació de València.
- (1984) «Un avantguardisme poètic valencià?», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, València, Universitat de València.
- (1988) *Fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, València, Universitat de València.
- SOLDEVILA, C. (1967) «A l'entorn de la crítica», *Obres Completes*, Barcelona, Selecta. *Taula de Lletres Valencianes (1927-1930)*. Vegeu-ne l'índex i una antologia de textos, de la qual són citats en aquest article (sigles TLV), en: *Taula de Lletres Valencianes. Selecció de textos*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1982.
- TERRY, A. (1987) «La poesia catalana moderna dins el seu context europeu», *Revista de Catalunya* 4.

